

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ф.н. Мария Илиева Ендрева-Черганова, СУ „Св. Климент Охридски“

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. във висше училище или научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание).

Автор: Доц. д-р Младен Цветанов Влашки

(акад. дл., н.ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

Тема: „Български образи на краевековната австрийска литература“

1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Представената документация по процедурата е пълна и отговаря на всички нормативни изисквания (Закона за развитието на академичния състав и Правилника за прилагането му). Дисертацията е с обем от 375 страници и се състои от въведение, теоретична част, същинското изследване, обемащо трета и четвърта глава и заключение. Работата е съпътствана от богата библиография, заемаща последните 20 страници от труда. Преди началото на трета глава и след края на четвърта са поместени два екскурса, които допълват цялостната картина на предложеното изследване.

Авторът – доц. д-р Младен Влашки – е международно признат специалист в областта на немскоезичната литература с дългогодишен принос към развитието на сравнителното литературознание у нас, специализирал се в българо-немските културни отношения.

2. Актуалност на тематиката

Макар Виенският модернизъм да е обстойно изследван в немскоезичен и международен контекст, дисертацията предлага нова перспектива, като реконструира и анализира системно българския рецептивен модел спрямо австрийската литература от края на XIX и началото на XX век – област, в която в българската хуманитарна наука все още съществуват значими „бели петна“. В този смисъл трудът е навременен и допринася за актуализирането на важна културна парадигма. Резултатите от изследването на М. Влашки носят знание не само за немските модели на литературна история, но и за структурираността на българското литературно поле.

3. Познаване на проблема

Младен Влашки демонстрира изключително задълбочено и енциклопедично познаване както на австрийската литературна традиция, така и на съответните български литературни и културни контексти. Проследен е трансферът на образи, идеи и автори, които определят Виенския модернизъм, в условията на българската литературна сцена преди и след 1944 г. Тук трябва да се отбележи отличната запознатост на автора с огромния по обем изследвания върху авторите на литературното краековие, писани в немскоезичната германистика.

Младен Влашки извършва огромна по обем литературно-археологична работа, като суверенно борави с архивни единици на немски и български език. Той е един от малцината български специалисти (а може би единственият), които изваждат наяве архивни единици, за да ги обвържат в един нов, цялостен разказ за протичането на литературните процеси.

4. Методика на изследването

В дисертацията е приложен интердисциплинарен подход, който съчетава методи от сравнителното литературознание, историята на културния трансфер и рецепцията, както и от преводознанието и литературната социология. Във втората глава авторът дефинира ключови понятия, с които оперира в хода на изследването – „образ“, „трансфер“ и „рецепция“. Той уместно разграничава понятията „рецепция“ и „трансфер“, отчитайки различията в обема и характера на архивния материал, както и спецификата на архивните пространства, които изискват различни изследователски подходи и усилия (с. 33).

Употребата на понятието „образ“ също е терминологично прецизирана, така че да се избегнат смислови и интерпретативни противоречия. Освен това дисертацията се опира и на подхода на комуникативното литературознание, разглеждащо литературата като „комуникативно действие“, което следва да бъде контекстуализирано. Връзката между литературознанието и литературната социология – насочена към изследване на процесите на възникване, разпространение и рецепция на литературни теми, идеи и естетически концепции – представлява подходяща основа за настоящото изследване, което често налага „археологическа“ реконструкция.

Предложената трислойна изследователска матрица цели да преодолее пренебрегването на „многобройните посреднически равнища между инфраструктура и културно производство“ (с. 45), които – чрез посредничеството на образите – играят съществена роля в трансформациите на инфраструктурата и културното производство. По този начин дисертацията демонстрира осъзнаване на потенциалните капани пред изследването и предлага адекватни методи за тяхното преодоляване.

Като разглежда посредничеството като литературна дейност, дисертантът формулира амбициозна и трудна за осъществяване заявка за обективен анализ на конкретни казуси, представени като примери за процесите на изграждане на образи, рецепция и културен трансфер. Резултатите, представени в трета и четвърта глава, в голямата си част представляват убедително доказателство за успешно справяне с това значимо предизвикателство.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите - наличие/липса на плагиатство

Дисертационният труд представлява цялостно, концептуално издържано и оригинално научно изследване с приносен характер. Не съм установила индикации за плагиатство.

Особено стойностен е приносът за дефинирането на едно ново микрополе в българската литературна история – рецепцията на Виенския модернизъм. Изсветляването на българските контексти чрез почти криминалистичен подход при изследването на отношенията между отделните актьори в литературното поле, които посредничат за осъществяването на културен трансфер и създават образа на Виенския модернизъм в България е друг основен принос на дисертационния труд. Това е и основната цел на дисертацията, чието постигане е трудна задача за сам изследовател. С подобна трудна задача Младен Влашки се заемал и в монографията си за рецепцията на Ф. Кафка в България, като настоящото изследване очевидно се ползва от натрупания в предишната работа опит. Авторът предлага както реконструкция на изгубени или пренебрегнати трансферни канали, така и ново осмисляне на ролята на посредници като Иван Шишманов, Теодор Траянов, Гео Милев и Николай Лилиев.

Детайлното изследване на чуждите практики за изграждане на определени образи неминуемо води не само до знанието за тях, но същевременно провокира и изостряне на съзнанието за своята реалност, и това е един от положителните ефекти на сравнителните изследвания, който съпътства работата и заслужава адмирации. Дисертацията не се ограничава до изследване на българската рецептивна среда, а формулира и много важни въпроси, идващи от съпоставката с чуждата културна реалност. Те установяват чувствителни липси на адекватни издателски проекти у нас, а оттам и на изчерпателни корпуси с първична и вторична литература дори за големите ни писатели. Тези липси, както логично предполага Влашки, водят до известно изкривяване на образите в националната ни литературна история.

Остава необяснено защо авторът е обособил изследванията върху рецепцията на Петер Алтенберг и сравнението между Шницлер и Хофманстал като „екскурси“. Това решение е учудващо, тъй като и двата текста съответстват на целите и методологията на дисертацията и логиката на изследването предполага включването им в основната структура, а не отделянето им като отклонения от централната линия.

В изложените концепции за формирането на образа на австрийската литература – в трета глава – авторът с необходимата научна добросъвестност представя различни подходи в австрийското литературознание – от националния, който се ограничава до произхода на авторите и немския език до мултикултурния, стремящ се да обедини структурните прилики между литературите на старата империя в единна разказвателна рамка. Влашки убедително показва динамиките в борбата за изграждане на самостоятелен образ на австрийската литература. Бих добавила, че установеният и от него процес на „австризация“ и страхът от разтваряне в общата немскоезична култура до голяма степен формират и днешния образ на австрийското. Тук – или по-скоро като идея за бъдеща самостоятелна публикация – би било полезно да се разгледат културните политики на финансирани от австрийската държава институции като Австрийското дружество за литература, Австрийския културен форум (преди това и Култур-Контакт) и мрежата от Австрийски библиотеки по света. Тези институции играят ключова роля в централистичното властово оформяне на образа на австрийската литература след Втората световна война и според личните ми наблюдения целенасочено налагат една силно национално ориентирана представа за австрийската култура в чужбина, ревниво пазейки я от попадането ѝ в общия куп на „немскоезичната“ литература.

Употребата на понятието „немски“ като етноним (в смисъл на „германски“) в изрази като „немско литературознание“, „немска традиция“ и др. считам за неточност, която следва да бъде коригирана при евентуална публикация. Понятието „немски“ би следвало да се използва само в контекста на общата преднационална история, културата и езика, отнасящи се до целия немскоезичен културен ареал. Липсата на тази терминологична диференциация в дисертацията може да остави у по-неподготвения читател грешното впечатление, че „немско“ и „германско“ са еквиваленти.

Четвърта глава проследява рецепцията и културния трансфер на Виенския модернизъм в България – това е основната и най-приносната част на изследването. В центъра ѝ стои процесът на литературно посредничество в няколко от най-важните му измерения. Подробно описана и анализирана е посредническата дейност на Иван Шишманов, Теодор Траянов, Гео Милев и Николай Лилив. Текстовете за тях имат висока информативна стойност. Изводите за първата фаза на трансфера въз основа на дадените примери без съмнение показват, че той се осъществява почти синхронно с възникването на съответните културни явления в изходната страна и основно се осъществява персоналистки, центрирайки се върху няколко важни фигури от Виенския модернизъм. Убедително са представени и импликациите на тези явления – като образа на Пратера във Виена, идеите на Т. Херцл за ционизма, поезията на Траянов като своеобразно огледало на Виенския модернизъм, прочитът на Гео Милев на Хофманстал – в

българската литературна и културна среда. Тези изследвания имат приносна стойност за българското литературознание, тъй като обясняват спецификите на българските образи с взаимодействието им с чуждите.

Четвърта глава разкрива хетерогенността на българската литературна сцена и спецификите при рецепцията на немскоезичната литература. Благодарение на новооткрити архивни документи, авторът успява да коригира съществуващи датировки в литературната ни история, свързани със запознаването на Николай Лилив с творчеството на Хофманстал. Влашки предлага и критичен прочит на преводите на някои от Хофмансталовите творби, публикувани от Лилиев в списание *Златорог*. Оригинално е, че преводаческите решения са анализирани с оглед на образите, които пораждат у читателя и по този начин различните преводи способстват за различното възприемане на австрийските автори (срв. с. 261)

В точка 4.3. са разгледани важни трансферни канали като периодиката, театъра и книгоиздаването. В тях имаме изчерпателно изброяване на всички публикации и събития в съответните области, които предават в една или друга форма образа на виенските автори. Намирането и обобщаването на тези данни е значим „археологически“ труд, на който авторът е посветил многогодишна работа в архиви и библиотеки. Трябва да се отбележи, че въпреки указаните данни за трансфер и след 1944 и 1989 г., те остават несъразмерни с пълнотата, която е постигната за рецепцията преди 1944 г.

Заклучението обобщава резултатите от изследването и извежда приносите му за българското сравнително литературознание. Съгласна съм с всички формулирани приноси, като особено внимание бих обърнала на пионерската работа на Младен Влашки: „В България то е създадено от мен, а в рецептивните си измерения е и първият пробив на българската литературна наука в чужбина, който въвежда в международното академично дискуссионно поле представата, че в българската литература е осъществен трансфер на австрийска краевековна литература и рецепцията на отделни нейни представители е играла роля в оформянето на българската литература на модернизма“ (с.353). В допълнение на тези думи искам да потвърдя огромната заслуга на Младен Влашки за популяризирането в чужбина на български автори в ролята им на културни посредници. Нееднократно съм била пряка слушателка на докладите му на научни форуми във Виена относно значението на краевековната австрийска литература при оформянето на българското литературно поле. Всяка година в една голяма германистична общност (70-80 души), литературоведи от целия свят за първи път чуваха имената на Гео Милев, Теодор Траянов, Иван Шишманов, Николай Лилиев или критици като Минко Николов, Атанас Натев и др. С тази си дейност, но и с работата си и като лектор по български език и литература в университета във Фрайбург, Младен Влашки самият изпълнява ролята на културен посредник подобно на изследваните от него български писатели, критици и интелектуалци.

6. Преценка на публикациите и личния принос на дисертанта

Публикациите, свързани с дисертацията, които познавам само от приложения за процедурата списък, са в реномирани научни издания у нас и в чужбина. Доц. Влашки е автор на няколко значими книги, част от които формират теоретичната основа на разглежданата дисертация. Личният му принос към утвърждаване на темата в българската хуманитаристика е безспорен.

7. Автореферат

Авторефератът коректно представя основните цели, задачи, методология и научни приноси на труда. Той е ясно структуриран и точно отразява изложените в дисертацията основни идеи.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Трудът е информативно и в голямата си част полезно четиво за всеки компаратист в България. Заради литературно-историческото съдържание в него той би могъл да предизвика интерес и от по-широк кръг читатели. Това считам за особено голямо достойнство на труда, тъй като помага на науката да се отвори към актуалните обществени процеси с постигнатите в изследванията научни прозрения, които да задвижат нови механизми за преосмисляне и преодоляване на липси или изкривявания. Препоръчвам публикуването на книгата в авторитетно академично издателство, която ще заинтересува любителите на немскоезичната литература, но и наблюдателите на българското литературно поле, интересувачи се от идеологическите изкривявания и властови маневри при процесите на рецепция и трансфер преди и след 1944 и 1989 г.

Резултатите от дисертацията могат да послужат и като основа за университетски курсове по история на немскоезичната литература, рецепция и сравнителни българо-немски изследвания, както и за по-нататъшни изследвания върху трансфера на идеи между Централна Европа и Балканите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният дисертационен труд е резултат на задълбочена, дългогодишна и последователна научна работа. Той представлява съществен принос към изследването на австрийската литература и културния ѝ трансфер в български контекст.

Убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди **научната степен „доктор на науките“** на доц. д-р Младен Цветанов Влашки в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност: Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.

29. 07. 2025 г.

Изготвил становището:

(подпис)

Проф. дфн. Мария Ендрева

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)